

Extrait de la revue **SingulierS** du 2ème trimestre 2007

Revue des parlers romans de la province de Luxembourg

Editeur responsable: P. Otjacques, rue de la Hette 19 - 6840 Neufchâteau

Rubrique : Contes èt racontroûles d'Ârdène

Macrales di payis d' Bastogne

Texte d'Arthur SCHMITZ (Wardin)

Extrait de ses « Mémoires », manuscrit inédit.

Cand dj' avins dès sîzneûs, co sovint on pârlot dès macrales. I gn-avot la nware fame di Madjrè, ki fjot mori lès pâpâs èt crèver dès vatches. I gn-avot li lougarou, ki avou sa cane si tchandjot an leû ou an-ome, cand i vlot. Schtèrdam', ki s' il èstot sôl, dijot ki vèyot li diâle dizos s' lît. Gn-avot co lès cis k' èvoyint dès rats dins lès cinses èt lès molins ; lès fames ki fèjint toûrner li lècè èt aspêchint li boûr di divnu dur... Tous cès racontadjes la nos-ont fèt sovint passer dès movêsses nut'.

C' èst al Sint Rmé di 29, après la Tossint, ki dj' ons viké one sîze foû dès mwèsses. Dj' avins ricminci a sîzner èt nos-ôtes, lès èfants, dji plins dmorer al sîze jusk' a hut eûres èt dmèy. Ci djoûr la, i fjot on timps a n' nin mète on tchin a l' uch. I fjot awaré èt i vûdot a sèyès, cand tot d' on còp, on z-è bouchi a l' uch di nosse mâjon èt come dji n' rawârdins persone, nosse père è dmandé :

– *Kî èst la ?*

One vwès è ruspondu èt nosse père è drovu l' uch a on-ome k' èstot trimpé jusk' âs ochs èt ki lî è dmandé s' i croyot âs macrales. Nosse père è ruspondu ki nèni, pace k' i 'nn-avot jamès pont vèyu.

Papa è fèt assîre l' ome addé l' fornê po ki s' rastchâfe on pô, do timps ki nosse mère mètot li surtout èt l' paltot di l' ome risouwer su deûs tchèyîres. Maman è co dné one jate di tchôd café a l'ome èt lî è dmandé s' il avot fwin. L' ome è dit k' i mougnot bin on bokèt po s' rimète di çou ki vnnot d' viker.

Do timps ki maman apontot one omlète èt dès târtines, l' ome ki dji n' cunuchins nin a raconté a papa çou ki lî èstot arivé. Ils èstot vu a one vinte o viadje di Novèye èt il avot achté one blanke rodje vatche ki vlot ramon.ner a sa mâjon a Djîve. Su la vòye avou sa vatche, il avot rascontré après li viadje di Cobru, al plèce k' on loumot a Fagnou, one vîye fame ki lî avot dit k' i n' îrot nin

lon avou sa vatche. Si bin ki, on pô pus târd, dins lès bwès di Rcoigne, la vatche n' avot pus vlu avancer. Si bin k' il avot loyi sa vatche a on-ârbe èt k' il èstot vunu dmander d' l'ède. Maman è sièrvu l' om'lète èt lès târtines a l' ome, k' è cminci amougni tot an continuant a raconter. Papa ossot la tièsse pace k' i n' croyot nin k' c' èstot la vîye fame k' avot amacrâlê la blanke rodje vatche di l' ome.

Do timps ki l' ome mougnot èt si rapwèzot on pô, papa avot aponté one lanterne èt on bon baston di nware sipine èt cand l' ome èst sti capâbe di rpinde la voye, papa lî è dit :

– Asteûre, dji vons aler cwèri vosse vatche !

L' ome, nosse pére èt nosse tchin ènn-ont n-alé dins la spèsse nut', dizos la pluie. Cand il ont stî voye, nosse mère nos-è fêt dîre li tchèplèt po k' tot s' passe bin èt pus nos-è fêt monter couchi pace k' il èstot bramint pus târd ki d' abitude ...

C' èst l' landmwin, ki maman nos-è raconté çou k' i s' avot passé. Cand l' ome èt papa avint arivé addé la vatche, elle èstot couchi addé l' ârbe d' où ç' k' elle avot stî loyi. Mâgré lès-agneûres do nosse tchin, èt lès côps d' baston, èle n' avot nin vlu s' lèver. Il è falu ridobler lès côps po k' elle avance on pô su sès gnos, su a pô près on kilomète. Après, la vatche è roté normalmint jusk' a nosse mâjon d' où ç' k' on l' è mètu dins nosse sitâve. L' ome di Djîve ènn-è ralé a sa mâjon avou on vélo da papa, k' avot one lampe a carbûre. Li landmwin, il avot ramon.né l' vélo a papa èt avot rpris sa vatche ki n' avot pont fêt d' misère po z-ênaler avou lu.

Après cisse afère la, papa n' èstot pus si fèl cand on pârlot dès macrales ; èt la fame do Fagnou è wardu li nom di vîe macrale dins lès viadjes tot âtoûr. Po ç' k' i gn-è di nos-ôtes, cand i falot fé one comission ou l' ôte al nut', on n' si batot nin po î aler, mâgré ki papa continuwot a dîre ki lès macrales ça n' ègzistot nin.

Maléjis mots

Djîve = Gives (village de la commune de Bertogne) / **fèl** = sûr de soi / **Fagnou** = lieu-dit entre Noville et Foy, mot dérivé de fagne / **foû dès mwèsses** = en dehors de l'ordinaire / **Madjrê** = Mageret (village de la commune de Bastogne) / **Novève** = Noville / **surtout** = pardessus